

СРБОЉУБ УБИПАРИПОВИЋ
*Универзитет у Београду – Православни богословски факултет,
 Катедра за литургику*

ПРОТОЋАКОН ПРИБИСЛАВ СИМИЋ – ПРОФЕСОР ЛИТУРГИКЕ
 СА ХРИШЋАНСКОМ АРХЕОЛОГИЈОМ И ЦРКВЕНОМ УМЕТНОШЋУ
 НА ПРАВОСЛАВНОМ БОГОСЛОВСКОМ ФАКУЛТЕТУ

Увод

Тема овог истраживања је научно дело протођакона професора др Прибислава Симића, донедавног наставника литургије са хришћанском археологијом и црквеном уметношћу на Православном богословском факултету Српске православне Цркве 1975-2001. и његов допринос у области практичне теологије.

Истраживање на пољу практичне теологије на Православном богословском факултету представља врло сложен задатак. Један од разлога је то што истраживачки процес дефинисања настанка, развоја и издвајања практичне теологије као засебне богословске области још није, како на Западу тако и на Истоку, у потпуности заокружен.

Под појмом практична теологија подразумевамо практичан вид теологије или, прецизније речено, богословску мисао која је изражена кроз следеће дисциплине: литургија, црквена уметност, црквена музика, хришћанска археологија, пастирско богословље са психологијом, омилитика, канонско и црквено право, катихетика. Делимичне контуре једног оваквог теолошког спектра биће формиране током позног средњег века.

Положај практичне теологије у корпусу богословских области је, историјски посматрано, увек зависио од исправног поимања еклисиологије. Уколико се положај практичне теологије изграђивао независно од еклисиолошко-евхаристијског утемељења, утолико је практична теологија развијана у контексту историјско-археолошког наслеђа и рубрицистичког научног дефинисања¹.

* Овај рад је презентован на Научном скупу *Српска теологија у 20. веку – истраживачки проблеми и резултати*, одржаном на Православном богословском факултету Универзитета у Београду 26. октобра 2006., као део пројекта 149037А који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

¹ Упореди: Tomislav J. Šagi-Bunić, *Euharistija u životu Crkve kroz povijest*, Zagreb 1984., 289. Александар Шеман, *Увод у литургијско богословље*, Шибеник 2005., 6.

Поједине дисциплине практичке теологије ће у нашој помесној Цркви дуго времена, услед различитих и врло тешких историјских околности, бити потиснуте на маргине богословског интересовања. Ипак, период 20. века у коме се у жижи богословске мисли нашла еклисиологија, биће пресудан за велику обнову и развој практичке теологије као звезде водиле богословске мисли. И наш Православни богословски факултет у Београду ће у 20. веку на један посебан начин дати одговарајући допринос таквом развоју. Верујемо да ће управо истраживања и резултати у оквиру пројекта *Српска теологија у 20. веку* то и показати.

Рад о научном делу професора Прибислава Симића и његовом доприносу у области практичке теологије подељен је на два поглавља. У првом поглављу је представљена биографија. У другом поглављу је изложен систематизован научни рад професора Прибислава Симића, у оквиру предмета литургија са хришћанском археологијом и црквеном уметношћу, сходно научним приступима: а) историјско-археолошким, б) ритуалистичким или уставним и в) богословским. На крају другог поглавља је дата оцена његовог научног рада.

Биографија

Протођакон Прибислав Симић је рођен 1. септембра 1935. у месту Врело, срез Ваљево. Основну школу је завршио у родном месту, а нижу гимназију на Убу 1950. Исте године је уписао Богословију светог Саве у манастиру Раковици коју ће завршити 1954. Те године се уписао на Богословски факултет Српске православне цркве у Београду, на коме је успешно окончао редовне четворогодишње студије 1960. дипломиравши са општом оценом врло добар 8, 36. По препоруци Професорског савета Богословског факултета СПЦ и уз благослов тадашњег епископа Шабачког Г. Симеона (Станковића) (1886-1960), Прибислав Симић је у априлу 1960. отишао у Берн (Швајцарска) на последипломске студије на Старокатолички богословски факултет. Тамо је слушао наставу три семестра, а потом је у новембру 1961. отишао у Екуменску високу школу у Босеу код Женеве (Швајцарска) и исту завршио у фебруару 1962., што му је било признато као један семестар на Женевском Универзитету. За време летњег распуста 1961. завршио је један средњи курс за неговање немачког језика и културе на Гетеовом институту у Графингу код Минхена (Немачка). Одлуком Светог Архијерејског Синода СПЦ бива постављен за суплента Богословије светог Саве у Београду 2. фебруара 1962.

После избора за суплента, интересовање Прибислава Симића за богословски рад прерасло је у жељу за научним радом из области практичке теологије са посебним акцентом на литургији. С тим у вези, суплент Прибислав Симић је 19. октобра 1962. упутио молбу за одобрење израде докторске дисертације под називом *Романов иџиџик* Савету Богословског факулте-

та СПЦ. Поменути молбу је Савет факултета одобрио 22. јануара 1963. на предлог Комисије састављене од професора: др Лазара Мирковића (1885-1968), епископа др Саве Вуковића (1930-2001) и др Чедомира Драшковића (1914-1994).

Осим напредовања у научном погледу, на празник Ваведења Пресвете Богородице 4. децембра 1966., Његова Светост блаженопочивши патријарх Српски Г. Герман (Ђорић) (1899-1991) рукоположио је суплента Прибислава Симића у чин ђаконa у манастиру Ваведење у Београду. Поред тога, суплент Прибислав Симић ће 24. октобра 1968. положити професорски испит из практичке групе предмета и стећи звање професора литургије у Богословији светог Саве у Београду.

После поступног и пажљивог рада на изради докторске дисертације, професор Симић ће исту окончати и предати Деканату Богословског факултета 15. јануара 1972. Комисија у саставу: продекан др Владимир Мошин (1894-1987), професор др Милош Ердџан (1907-1976) и професор др Душан Кашић (1914-1990), оценила је рад као научно вредан и предложила да “буде прихваћен као добра докторска дисертација”², што је Савет факултета 23. марта 1972. и усвојио. Поред горе наведених референата, у новоформирану комисију су уврштени и професор др Благота Гардашевић (1908-1993), као и др Војислав Ђурић професор Философског факултета Београдског Универзитета (1912-1996). Кандидат Прибислав Симић је пред поменутом комисијом 20. јуна 1972. полагао и положио усмени део докторског испита и успешно одбранио своју дисертацију. Већ 3. јула 1972. ђакону Прибиславу Симићу је од стране Богословског факултета СПЦ издата диплома под бројем 770., којом је проглашен доктором теологије и на основу које је стекао права, части и привилегије које му тај научни степен даје.

На празник светог архиепископа Мирликијског Николаја 19. децембра 1974., Његова Светост блаженопочивши патријарх Српски Г. Герман (Ђорић) је благоизволео рукопроизвести ђаконa Прибислава Симића у чин протођаконa.

После расписаног конкурса Савета Богословског факултета за избор једног наставника (доцента, ванредног или редовног професора или хонорарног наставника) за предмет литургија са хришћанском археологијом и црквеном уметношћу, објављеног у “Гласнику” (Службеном листу СПЦ) за месец јун 1975., протођакон Прибислав Симић ће бити изабран за доцента Богословског факултета 29. септембра 1975. за поменути предмет. Године 1984. доцент Прибислав Симић бива изабран за ванредног професора Богословског факултета за исти предмет, а 1991. за редовног професора. Напо-

² Види: *Промоција Ђаконa Г. Прибислава Симића, професора Богословије светог Саве у Београду; за докторa теологије 3. јула 1972. у Београду*; стр 1., у: Архива Православног богословског факултета Универзитета у Београду, Досије професора Прибислава Симића.

слетку, протођакон др Прибислав Симић ће окончати свој ангажман на Богословском факултету у Београду по завршетку зимског семестра академске 2001/2002. одласком у пензију.

Током марљивог и упечатљивог академског рада професора Симића на Богословском факултету у Београду, остало је забележено да је, уз одобрење и материјалну потпору Светог Архијерејског Синода СПЦ, искористио могућност шестомесечног студијског боравка на Теолошком факултету Универзитета у Солуну (Грчка) 1978., током кога је у мају месецу посетио светогорски руски манастир светог Пантелејмона. Том приликом, професор Симић је из Минеја (српска рецензија) за децембар, јануар и фебруар, који се чува под сигнатуром Cod. Slav. 11, снимиио и „ради сваке сигурности”³ исписао целу Службу на дан упокојења светог архиепископа Саве I (1173-1235) (познату под називом *Карејска служба свейом Сави*). Захваљујући чињеници да је седам година вршио функцију секретара Комисије за Веру и Поредак (The Faith and Order Commission) при Светском Савезу Цркава (World Council of Churches), професору Симићу је одобрен шестомесечни боравак у Архивском центру за проучавање словенског средњовековља при Државном универзитету Америчке државе Охајо у Колумбусу (Resource Center for Medieval Slavic Studies, The Ohio State University, Columbus, Ohio). Професор је тај боравак искористио у вези са израдом каталога словенске химнографије. На жалост, резултати овог капиталног подухвата још нису угледали светлост дана.

Важно је истаћи и да је професор Симић више пута биран за декана Богословског факултета у Београду. Поменутој службу је обављао часно и одговорно. Али, посебан допринос професора Симића представља његово ангажовање у целокупном подухвату изградње нове зграде Православног богословског факултета (1984-1993). Нашавши се на месту секретара одбора за изградњу и жртвујући научни рад у овом периоду поводом тога успева да, упркос многобројним проблемима, умногоме допринесе да зграда буде довршена и да под свој кров прими будуће генерације студената и професора овог факултета.

Научно-испиривачка делатност професора Прибислава Симића
Да би се, пак, стекли услови за оцењивање доприноса професора Прибислава Симића у оквиру предмета литургије са хришћанском археологијом и црквеном уметношћу, мишљења смо да је неопходно најпре разврстати радове професора Симића у складу са пољима његовог интересовања у оквиру поменутог предмета. Пре тога, требало би нагласити да је професор Симић објавио разне приказе књига у часописима *Православна мисао* и *Тео-*

³ Види: Прибислав Симић, *Карејска служба свейом Сави*, у: Богословље, год. XXII – XXX-VII (1978) свеска 1-2, 18.

лошки и оидеи, као и новинарско-информативне чланке у *Веснику* (Органу Главног савеза удруженог православног свештенства) и *Православљу* (Новинама Српске патријаршије), али они неће бити предмет нашег истраживања. Такође, професор Симић је написао одређени број радова о којима, на жалост, није вођена прецизна и веродостојна евиденција, тако да нисмо били у могућности да до њих дођемо, због чега ни они неће бити обухваћени овим истраживањем.

Предмет литургика са хришћанском археологијом и црквеном уметношћу представља врло сложену и комплексну целину. У научном раду у вези са једном таквом целином, најчешће се препознају три научна приступа: а) историјско-археолошки, б) ритуалистички или уставни и в) богословски⁴. Научни приступ професора Симића, у оквиру предмета литургика са хришћанском археологијом и црквеном уметношћу, може се, готово у потпуности, окарактерисати као историјско-археолошки и ритуалистички или уставни.

а) Историјско-археолошки приступ

У радове које карактерише историјско-археолошки научни приступ професора Симића спадају: *Побрајимсѣво у лиѣурѣици и црквеном ѣраву*, *Ускршња херувимска ѣсма*, *Фреска Вазнесења Хрисѣовој у Бијелом Пољу*, *Требник срѣске редакције XIII века*, *Рад свейѣој Саве на осавремењивању боѣслужења у Срѣској цркви*, *Боѣслужбена чѣшања*, *Карејска служба свейѣом Сави*, *Срѣска слава – Крсно име*, *Свейѣа ѣајна Криѣења и живојѣ ѣарохије и Лиѣурѣија свейѣој Пеѣра у хиландарском рукојису бр. 332 из XVII века*. У ову групу спада и уѣбеник професора Симића из хришћанске археологије и црквене уметности под називом *Црквена уметностѣ – Преѣлед развоја архиѣекѣуре и живојѣиса храма*.

Рад *Побрајимсѣво у лиѣурѣици и црквеном ѣраву*⁵ из 1968. који је професор написао на основу стране и домаће литературе, доноси интересантан податак да су овај прастари обичај Словени примили од Јелина и то путем примања хришћанства. Разлог је чињеница да је код јелинских хришћана овај обичај добио већ у 6. веку религиозни карактер, а већ у 8. веку је постојао и чин побратимства. Због тога је, по мишљењу аутора, овај обичај био врло распрострањен код Срба. Податке о самом чину побратимства у јелинским рукописима позајмио је из Евхологиона објављеног од стране Жака Гоара (Jacques Goar) (1601-1653) и Евхологиона објављених од стране Алексија Дмитријевског (Алексѣй Дмитрѣвскѣй). Податке пак, о словенским чиновима изнео је на основу релевантне руске и бугарске литературе

⁴ Упореди: Кипријан Керн. *Лиѣурѣика – химноѣрафија и хеорѣолоѣија*. Сремски Карловци 1998., 5.

⁵ Види: Прибислав Симић. *Побрајимсѣво у лиѣурѣици и црквеном ѣраву*. у: Православна мисао, год. XI (1968) свеска 1-2, 85-101.

и на основу Београдске збирке рукописних Требника. Такође, у раду је објављен и чин *брајћојворенија* који се налази у Требнику српске рецензије бр. 112 из 14. века са додацима из 16. века, л. 88а-93в (Музеј СПЦ у Београду). Изнети су и разлози због којих је сâм чин забрањен и услед чега је касније нестао из богослужбених књига. Врло је интересантно мишљење аутора да вршење овога чина, упркос директне забране Номоканона, Крмчије и других зборника, не би требало ускраћивати него би га требало учинити приступачним свештеницима СПЦ, јер такав став намеће и тадашња ситуација у цркви⁶.

У краћем раду *Ускршња херувимска њесма*⁷ из 1968. који је написан у облику научног саопштења, професор Симић представља садржај ускршње херувимске песме која је забележена у рукописном Типику манастира Хиландара бр. 493, л. 158. из 14. века и у рукописном Типику манастира Крке бр. 26 (285/82), л. 1 из 16. века. Аутор напомиње да се ова песма налази само у старим српским рукописима и да је дело неког анонимног српског песника. Превод на савремени српски језик према аутору гласи:

Уста Христe од гроба као силан и посрами оне који Те мрзе, и који измолише од Пилата да чувају тело Твоје и ставише печате на камену и стражу поставише. О њихове слепоће! Против своје воље показаше васкрсење и не хотећи благовестише нама, који у Њега верујемо, да (као што) је дошао у свет и девичанску утробу сачувао неоштећену, тако и од гроба васкрсе, запечаћеним каменом показавши божанство. Стога сви у радости ускликнимо Њему: избави људе своје, човекољубче, од руке варвара, који насрћу на нас, и спаси душе наше, алилуја⁸.

Међутим, тврдња професора Симића о српском пореклу ове песме касније је демантована од стране Роберта Тафта (1932*), који је пронашао и објавио јелински извор ускршње херувимске песме у *L'Osservatore Romano* бр. 46 (1342) од 5. септембра 1975⁹.

Рад професора Симића *Фреска Вазнесења Христјовој у Бијелом Пољу*¹⁰ из 1975. написан је у циљу оспоравања ранијих тумачења самог значења фреске Вазнесења Господњег из цркве светих апостола Петра и Павла у Бијелом Пољу. Поменута тумачења су била дата од стране најпознатијих историчара

⁶ Види: П. Симић, нав. дело, 100.

⁷ Види: Прибислав Симић, *Ускршња херувимска њесма*, у: Богословље, год. IX / XXIV / (1968) свеска 1-2, стр. 171-174. Исти рад је објављен и на немачком језику: Pribislav Simic, *Ein österlicher cherubischer Hymnus*, in: *Byzantinoslavica* (1969), 116-118.

⁸ Види: П. Симић, нав. дело, 172-173.

⁹ Види: *Извештај Комисије за преглед пријава кандидата за избор једној насјавника (доцента, ванредној или редовној професора или хонорарној насјавника) за предмет литургија са хришћанском археологијом и црквеном уметношћу од 8. септембра 1975.*, стр. 4., у: Архива Православног богословског факултета Универзитета у Београду, Досије професора Прибислава Симића.

¹⁰ Види: Прибислав Симић, *Фреска Вазнесења Господњег у Бијелом Пољу*, у: Зограф – стручни часопис за средњовековну уметност, број 6 (1975), 21-24.

уметности С. Радојчића (1909-1978) (*Старо српско сликарство*) и В. Ј. Ђурића (1912-1996) (*Византијске фреске у Јуџославији*). Аутор је показао да је фрескописац био инспирисан богослужбеним текстовима, а не житијем Кирила Туровског нити чином освећења храма како се до тада мислило.

Литургијско-текстолошка студија професора Симића *Требник српске редакције XIII века*¹¹ из 1976. доноси резултате истраживања у вези са најстаријим српским ћирилским Требником с краја 13. века, који се чува у Музеју Српске православне цркве и део је рукописне збирке Радослава Грујића (1878-1955) 3 – I – 65. Највећи сачувани део овог требника садржи само чин свете тајне Јелеосвећења, који се, по мишљењу аутора, потпуно разликује од данашњег. У студији је изложен и развој чина ове свете тајне. С тим у вези, Професор Симић настоји да докаже да је чин ове свете тајне јерусалимског порекла и да је настао у време прожимања два различита начина вршења богослужења – јерусалимског и цариградског. Овом приликом је издат и сâм текст чина свете тајне Јелеосвећења из Требника српске редакције 13. века по, тада актуелним, правилима за издавање старословенских текстова. Иначе, поменути чин је много опширнији од свих познатих и по својој структури спада у чинове прве редакције, а по језику у старе словенске преводе.

*Рад Светиої Саве на осавремењивању бојослужења у Српској цркви*¹² је наслов рада професора Симића из 1977. Аутор је најпре изложио процес стварања и функционисања православног богослужења са посебним освртом на јерусалимско богослужење и на цариградско катедрално и манастирско богослужење. После тога, он износи своје претпоставке о богослужењу на нашим просторима до појаве светог Саве (1173-1235), истовремено указујући на рад светитељев на уређивању богослужења у нашој помесној Цркви. Богослужење је у нашим манастирима и црквама у време Стефана Немање савршавано по поретку који је практикован у цариградским манастирима, да би свети Сава први почео прилагођавати наше богослужење јерусалимској пракси. У почетку је то чинио преношењем тада актуелне светогорске праксе, у коју су већ биле ушле све важније карактеристике јерусалимског типика. Но, после његовог првог путовања, добро упознавши и заволевши Свету земљу и богослужење које се тамо савршавало, свети Сава, по тврдњи уваженог професора, исправља тадашње богослужење према најновијој јерусалимској пракси коју је сматрао савршенијом од цариградске. Коначно, превођење потпуног јерусалимског типика од стране архиепископа

¹¹ Види: Прибислав Симић, *Требник српске редакције XIII века*, у: Зборник Историје књижевности САНУ – Одељење језика и књижевности. Књига 10 – Стара српска књижевност, Београд 1976., 53-84.

¹² Види: Прибислав Симић, *Рад Светиої Саве на осавремењивању бојослужења у Српској цркви*, у: Свети Сава – Споменица поводом осамтогодишњице рођења 1175-1975. у издању Светог Архијерејског Синода СПЦ, Београд 1977., 181-205.

Никодима (1317-1324) је у ствари крај процеса започетог са светим Савом, тако да је у 14. веку јерусалимски богослужбени поредак коначно уведен у Српској цркви и од тада се више није мењао¹³.

У кратком раду *Бојослужбена читања*¹⁴ из 1977. наш професор се бави тематиком различитих читања на богослужењу, о чему говоре упутства Типика. Под богослужбеним читањима се подразумевају читања: старозаветних и новозаветних списа, дела великих византијских црквених отаца, хагиографија (разних отачника или патерикона), прологâ, житијних зборника и Поука Теодора Студита. Такође, подробно је објашњено упутство јерусалимског типика о седам читања на васкрсном бденију.

Један од најзначајнијих радова професора Симића је рад из 1978. *Карејска служба Свѣѣом Сави*¹⁵. Наиме, предмет истраживања је *служба на дан упокојења свѣѣої архиеѣискоїа Саве I* (1173-1235) која се налази у Минеју (српска рецензија) за децембар, јануар и фебруар из 14. века. Овај минеј се чува под сигнатуром Cod. slav. 11 у светогорском руском манастиру Светог Пантелејмона. Та служба је друга по старости, одмах после Софијске службе коју је издао Димитрије Богдановић (1930-1986), а назив Карејска добила је због тога што је минеј у коме се налази, настао у Кареји на Светој Гори. Текст службе је припремљен према, тада актуелним, академским правилима за критичка издања старих српских писаца. У раду је извршено поређење текстова ове службе и осталих служби на дан упокојења светог Саве, те је утврђено да је више од једне трећине ове службе оригинално химнографско дело непознатог светогорског монаха. Истраживање је показало да је непознати поета, састављајући ову службу, певао укупно 49 нових песама (13 стихира, 4 сједална, кондак, икос, свјетилан, 5 тропара првог канона на јутрењу и 24 тропара другог канона на јутрењу)¹⁶. За разлику од других истраживача, професор Симић аргументовано доказује да је *служба ѣреноса мошѣију свѣѣої Саве* млађа од службе на дан упокојења светог Саве и да је *служба упокојења*, бивајући проширивана новим саставима, све до настанка посебне службе на дан преноса моштију певана и на тај дан.

Рад професора Симића *Срѣска слава – Крсно име*¹⁷ из 1980. расветљава историјат настанка Крсне славе код Срба. Аутор настоји да укаже да се настанак славе може довести у везу са личношћу светог Саве и временом у

¹³ Види: П. Симић, нав. дело, 205.

¹⁴ Види: Прибислав Симић, *Бојослужбена читања*, у: Зборник поводом осамдесетогодишњице рођења Владимира Мошина, Београд 1977, 189-193. Исти рад је објављен и на немачком језику у *Byzantinische Zeitschrift*, али на жалост нисмо успели да дођемо до тачних података у вези са годином издања.

¹⁵ Види: Прибислав Симић, *Карејска служба Свѣѣом Сави*, у: Богословље, год. XXII – XXX-VII (1978) свеска 1-2, 17-66.

¹⁶ Види: П. Симић, нав. дело, 33.

¹⁷ Види: Прибислав Симић, *Срѣска слава – Крсно име*, у: Ревизија Српске цркве за 1980. годину, 18-27. Рад је у наведеној ревији објављен упоредо на српском и енглеском језику.

коме је он живео. Штавише, у раду је указано и на богослужбено порекло славског колача, који је по мишљењу аутора, лепша литургијска просфора која се приноси као породична жртва по угледу на Евхаристију¹⁸. Сâмо подизање славског колача могло је настати под утицајем старе манастирске праксе подизања једног хлеба у трпезарији у част Пресвете Богородице после обеда вршеног по посебном чину *Панаџије*¹⁹.

У раду *Светѡа ѿајна Кришћења и живоѡи ѡарохије*²⁰ из 1981., читаном на Другом катихетском симпозиону свештеника Архиепископије Београдско-Карловачке, професор Симић ставља акценат на катихетску наставу у древној цркви и вишевековну праксу крштавања деце која су већ одрасла да могу научити основне истине вере, а која је трајала све до турског поробљавања православних земаља. Иако је рад настао поводом поменутог симпозиона, има карактер научног проучавања историјско-литургичког материјала.

У раду *Литургија Светѡи Пеѡра у хиландарском рукопису бр. 332 из XVII века*²¹ из 1989. професор Симић се бави истраживањем *литургије светѡи аѡосѡола Пеѡра* која је добро позната савременим литургичарима. Основни проблем који се поставља у вези са овом литургијом је њена структура, јер део ове литургије, која је по свему осталом византијска, представља римски канон. Због тога је она означена као хибридна. Аутор сматра да је прихватљива хипотеза да је првобитна форма Петрове литургије, без византијског оквира, могла настати крајем 9. или почетком 10. века као дело једнога од ученика светог Методија²². Тај првобитни облик је касније био значајно византинизиран додавањем уводне и завршне форме византијске литургије и то, вероватно, у јелинским заједницама Јужне Италије или на Сицилији, можда већ у 10. или 11. веку²³. Ова литургија је, по мишљењу аутора, интересантна и због тога што се у одређеним молитвама и богослужбеним радњама, такозваних византијских делова литургије, не могу пронаћи паралеле у последовањима савремених православних литургија. Компилатор, а можда делимично и аутор појединих текстова ове литургије, по професору Симићу, морао је бити неки римокатолички монах јелинског порекла²⁴. Он је хетерогене текстове спојио у вештачку целину као компромисно решење, или у циљу искрене жеље за превазилажењем међуцрквених

¹⁸ Види: П. Симић, нав. дело, 23.

¹⁹ Исто, 23.

²⁰ Види: Прибислав Симић, *Светѡа ѿајна Кришћења и живоѡи ѡарохије*, у: Свете тајне и живот парохије – Други катихетски симпозион Архиепископије Београдско-Карловачке, Београд 1981., 18-24.

²¹ Види: Прибислав Симић, *Литургија Светѡи Пеѡра у хиландарском рукопису бр. 332 из XVII века*, у: Богословље (1989), 125-136.

²² Види: П. Симић, нав. дело, 127.

²³ Исто, 128.

²⁴ Исто, 128.

неспоразума, или можда у намери да омогући безболније прихватање доминације латинске црквене структуре и њеног обреда. Време пак, настанка словенског превода ове литургије би се, узимајући у обзир хиландарски текст, можда могло померити у прву половину 13. века. Као место где је настао превод литургије могла би бити означена Света Гора, над којом је од 1206-1261. године духовну власт имао латински епископ од Севасте²⁵. Коначно, професор Симић закључује да су сви наведени проблеми и питања у вези са литургијом светог Петра за нас још нерешена и да ће они и даље бити предмет мултидисциплинарних студија. На крају рада је изложен сâм чин литургије светог Петра из хиландарског рукописа бр. 332 из 17. века по актуелним правилима за издавање словенских текстова.

Врло значајно дело професора Симића представља уџбеник из хришћанске археологије са црквеном уметношћу под насловом *Црквена уметност – Прејлед развоја архийекијуре и живојиса*, први пут објављен на енглеском језику 1990., да би после тога доживео и издање на српском језику 1994., а потом и друго допуњено издање на српском језику 2000.²⁶ За овај уџбеник су врло позитивне рецензије написали познати стручњаци из области историје уметности академик др Војислав Ђурић (1912-2006) и академски сликар – конзерватор и истраживач уметничких старина Светислав Мандић (1921*). Обзиром да је друго допуњено издање овог уџбеника из 2000. научно знатно богатије, обимније и илустрованије од претходног, мишљења смо да би управо на основу тога издања требало представити његове суштинске елементе. У овом уџбенику професор Симић настоји да објасни историјат и развој богослужбеног хришћанског простора, у раздобљу од прве генерације хришћана па све до савременог доба, као и да пружи неопходно богословско објашњење. Најпре су представљена и објашњена богослужбена места првих хришћана, потом катакомбе, а после тога настанак хришћанског храма, базилике и грађевине центричне композиције плана. Аутор није заборавио да обухвати и различите групе црквених грађевина васцелог хришћанског наслеђа. Посебан акценат је стављен на византијску црквену уметност и западну црквену уметност. Већи део уџбеника посвећен је српској средњовековној сакралној архитектури и живопису, али и српским црквеним споменицима из доба турске владавине и утицају уметности новог века на српску црквену уметност. Посебну пажњу у овом уџбенику привлачи обиље слика и илустрација. Уџбеник садржи и списак литературе, попис слика у бојама, попис цркава и манастира, попис уметника, исправке и напомене уз

²⁵ Исто, 129.

²⁶ Види: Pribislav Simic, *Church Art – Development of Church Architecture and Wall Decoration*, Istocnik Press – The Serbian Orthodox Diocese of Canada, Toronto (Canada) 1990. Издање на српском језику: *Црквена уметност – Прејлед развоја архийекијуре и живојиса храма*, Штампарија СПЦ, Београд 1994. Друго допуњено издање на српском језику: *Црквена уметност – Прејлед развоја грађињелствва и живојиса*, Задужбина манастира Хиландара, Београд 2000.

носе на развој богослужења у Српској цркви у 14. веку³⁰. Дисертација садржи важан дескриптивни део у коме аутор покушава да, што је могуће потпуније, представи текст Романовог типика. Овај део је допуњен другим деловима који су резултат паралелних проучавања различитих јелинских и наших типика са једне стране и резултат проучавања односа Романовог типика према неким другим средњовековним богослужбеним књигама као на пример минејима, триодима, пролозима и њиховим редакцијама са друге стране.

У уводном делу дисертације аутор је посветио пажњу личности писца типика – монаху Роману. Аутор се слаже са претпоставком И. В. Јагића (1838-1923) да је писац овог типика Роман, син севастократора Бранка Младеновића, то јест брат Вука Бранковића и то поткрепљује још неким доказима. Професор Симић у овом делу дисертације указује и на четири сачувана преписа Романовог типика, од којих се један налази у манастиру Дечанима, други у Универзитетској библиотеци у Загребу, трећи у Публичној библиотеци у Москви, а четврти у Публичној библиотеци у Петрограду.

После излагања свих делова богослужбених правила Романовог типика у виду посебних одељака уз помоћ сâмог текста типика, професор Симић је дошао до научног доказа о начину вршења богослужења у манастиру Хиландару од почетка четврте деценије 14. века, па и у Србији и добрим делом и у Русији од половине 14. века. Такође је извршено и поређење Романовог типика са актуелним Московским типиком.

У посебном поглављу дисертације обрађен је и однос Романовог типика према минејима и њиховим словенским преводима. Овде је, заправо, изложен процес формирања минејских служби и њихово поновно превођење на словенски језик. После првог превода минеја извршеног на самом крају 10. или током првих година 11. века, а с обзиром да текст Романовог типика има одлике новог превода за који И. В. Јагић сматра да је извршен у другој половини 14. века, професор Симић сматра да је нови српски превод могао настати већ на самом почетку 14. века, ако не и крајем 13. века.

Професор Симић је такође утврдио да се седамнаест светитеља из месецослова Романовог типика уопште не налази у словенским рукописним пролозима, што значи да уношење успомене светих у месецослове Јерусалимског типика није зависило искључиво од пролога и да су месецослови Студитског типика више зависили од пролога. То се може објаснити самом чињеницом настанка пролога као и Студитског типика на територији Цариградске патријаршије.

Последњи део дисертације представља одељак у коме је обрађен однос Романовог типика према Никодимовом типиком. Ту су детаљно изложене раз-

³⁰ Види: *Експозе ђакона Прибислава Симића приликом одбране докторске дисертације 20. јуна 1972.*, стр. 1., у: Архива Православног богословског факултета Универзитета у Београду, Доноси професора Прибислава Симића.

лике између ових типика које нам истовремено показују шта у српским рукописним типцима сачињава светогорску, а шта цариградску варијанту јерусалимског типика.

У раду *Сѣрукѣура и редакције словенских минеја*³¹ из 1974. професор Симић истражује историјат настанка минеја и измена у структури минејских служби и истиче да је нови превод минеја морао настати крајем 13. и почетком 14. века, а не у другој половини 14. века како се раније претпостављало³².

У раду *Редакције ѣролоіа и месецослови ѣѣѣика*³³ из 1976., професор Симић износи историјат формирања пролога и њиховог превођења на словенски језик уз поређење месецослова типика и пролога. Такође је дато објашњење видљиве разлике између месецослова типика и пролога наменом које они имају. Типици садрже у првом реду оне свете којима се врши служба и то је разлог што су у српске типике, поред општеправославних светих, уношене успомене локалних, а касније и јужнословенских као и општесловенских светитеља, чији је култ био развијен у нашем народу. Насупрот томе, пролози су имали дидактичко-поучни карактер и могли су садржати житија и свих осталих светитеља, која су монаси свакодневно слушали на богослужењу и читали у својим келијама.

Рад професора Симића *Архиејѣиској Данило и црквени усѣави*³⁴ из 1987. има за циљ да утврди значење речи типик или устав у књижевним саставима архиепископа Данила II (1324-1337) и да истовремено пружи неопходна објашњења. Аутор још истиче и посебну улогу архиепископа Данила II у вези са уређењем богослужбеног живота и канонског устројства Српске цркве. Активност архиепископа Данила II на стабилизовању богослужбене праксе у Српској цркви најевидентнија је на примеру довођења јелинских монаха у Пећ, највероватније ради успешног окончања раније започетог поновног превођења богослужбених књига са јелинског језика. Боравак јелинских монаха у Пећи је био веома драгоцен, јер су српским преводиоцима били неопходни такви сарадници у контексту самог преводилачког подухвата. Због тога је архиепископ Данило II омогућио јелинским монасима да, у складу са њиховим типиком и на основу њихових богослужбених књига, савршавају богослужење на јелинском језику у Пећи. Превођење је, како професор Симић претпоставља, вероватно завршено негде до половине 14. ве-

³¹ Види: Прибислав Симић, *Сѣрукѣура и редакције словенских минеја*, у: Богословље, год. XVIII / XXXIII / (1974), 67-108.

³² Види: П. Симић, нав. дело, 103.

³³ Види: Прибислав Симић, *Редакције ѣролоіа и месецослови ѣѣѣика*, у: Богословље, год. XX / XXXV / (1976) свеска 1-2, 93-110.

³⁴ Види: Прибислав Симић, *Архиејѣиској Данило и црквени усѣави*, у: Архиепископ Данило II и његово доба – Међународни научни скуп поводом 650 година од смрти (децембар 1987.), САНУ – Научни скупови, Књига LVIII – Одељење историјских наука – књига 17, Београд 1991., 97-103.

ка, на шта указује динамика превођења типика: Типика архиепископа Никодима (1319). Романовог типика (1331) и Дечанског типика (рукопис Петроградске публичне библиотеке Fn I 93)³⁵.

в) Богословски приступ

Рад који карактерише богословски научни приступ професора Симића носи назив *Теолошки значај бојослужења* из 1967³⁶. Аутор у овом раду износи тадашња стремљења западне богословске мисли у вези са богослужењем, смислом и дубином богослужбених симбола у литургији и богослужењима великих празника на основу познатог дела Кипријана Вагађинија (Surgian Vagaggini) (1909-1999) *Теологија литургије*, дела архимандрита Кипријана Керна (1899-1960) *Евхаристија*, као и уз помоћ дела Карла Ранера (Karl Rahner) (1904-1984) и Херберта Форгримлера (Herbert Vorgrimler) (1929*). Аутор примећује да је проучавање теологије богослужења, оживљавање и враћање његовог првобитног смисла неминовна потреба коју намеће сâм живот Цркве, те да би у богослужење требало унети цело наше биће чиме би била извршена најпотребнија обнова црквеног живота³⁷.

Узимајући у обзир научни рад професора Прибислава Симића, који је садржан у опусу радова који је овим истраживањем обухваћен, мишљења смо да се научни приступ професора Симића у области практичке теологије, то јест предмета литургије са хришћанском археологијом и црквеном уметношћу, може, готово у потпуности, окарактерисати као историјско-археолошки и ритуалистички или уставни. Иако радови садрже одређена богословска објашњења, карактеристична за изузетно тешку богословску и животну епоху у којој је наша помесна Црква остваривала своје постојање, стиче се утисак да током свог научног рада професор Симић није стигао да, услед многобројних изазова и проблема, спроведе у дело кључни богословски приступ. Иако је разлог томе, вероватно, била огромна област коју је обухватао предмет литургије са хришћанском археологијом и црквеном уметношћу, никада не би смели заборавити чињеницу да је и у том времену примена таквог приступа зависила од потенцијалног богословског интересовања за кључне постаменте еклисиологије.

Закључак

Целокупна академска каријера и научни рад професора Прибислава Симића пружају веома јасну слику о каквом је богослову реч. За време свог ангажмана на Православном богословском факултету наш цењени професор је,

³⁵ Види: П. Симић, нав. дело, 100.

³⁶ Види: Прибислав Симић, *Теолошки значај бојослужења*, у: Православна мисао, год. X (1967) свеска 1-2, 82-88.

³⁷ Види: П. Симић, нав. дело, 88.

у складу са својим могућностима, са љубављу истраживао и умножавао реч богословља. То није чинио само писаним путем, него и усменим, надахњујући многобројне генерације студената. Штавише, његово истрајавање на подухвату изградње постојеће зграде нашег факултета можда најбоље говори о његовом брижном академском старању и према будућим генерацијама студената.

Научно дело овог педагога можда није епохално и обимно, али је значајно и упечатљиво. Његови радови јасно показују да су услови у којима живи наша богословска мисао тешки, а да епоха развоја практичке теологије на нашем факултету тек треба да донесе праве плодове.

Научни приступи нашег професора у погледу предмета литургика са хришћанском археологијом и црквеном уметношћу доносе врло интересантне и драгоцене резултате. Они нас подсећају да приликом научног рада никада не смемо заборавити историјску димензију.

Допринос уваженог професора у области практичке теологије је важан и подстицајан. Он се јавља као природан наставак свих оних достигнућа која је практичкој теологији дао још протојереј Лазар Мирковић.

Коначно, протођакон Прибислав Симић ће остати упамћен као један од најистакнутијих професора који су обележили епоху развоја практичке теологије на Православном богословском факултету Универзитета у Београду у периоду од 1975. па све до 2001.